

Mevrouw drs. A.M. Janssens

Kapitale bijdrage aan historie van Centraal Museum

Op 17 januari 2000 overleed op 74-jarige leeftijd drs. Adeline Maria Janssens, voor intimi Linné. Van 1972 tot 1988 was ze directeur van het Centraal Museum te Utrecht. Jos de Meyere, die in die periode conservator van dat museum was, blikt terug op die periode.

In 1972 maakte mevrouw Janssens de overstap van het Aartsbisschoppelijk Museum (thans Museum Het Catharijneconvent) naar het Centraal Museum (CM), een overstap tevens van een geborgen museum naar een turbulent instituut. Ze was haar carrière in 1956 begonnen als wetenschappelijk assistente en in 1960 werd ze adjunct-directeur van het Aartsbisschoppelijk Museum, dat onder één dak was gehuisvest met het CM.

De desastreuze situatie waarbij ze bij haar aantreden in 1972 werd geconfronteerd, viel haar zwaar tegen, ondanks het feit dat ze beschikte over de degelijke basis die noodzakelijk is voor een taak als die van directeur van een der grootste musea in Nederland. Bij haar afscheid in 1988 liet ze een museum achter dat niet alleen nationaal maar ook internationaal meetelde.

Moeilijke start

Mevrouw Janssens begon haar loopbaan als directeur van het CM met veel tegenwind. Gestemd door haar voorganger, mevrouw dr. M.E. Houtzager, had het Utrechts Nieuwsblad een intensieve campagne gevoerd om dr. L. Gans als directeur van het Centraal Museum aan te stellen. De heer Gans was toen freelancer; voorheen conservator van het Stedelijk Museum te Amsterdam. Parallel met het promo-

ten van de heer Gans werd een anti-Janssens-campagne gevoerd. Ook na de benoeming van mevrouw Janssens bleef het Utrechts Nieuwsblad jarenlang tegen haar ageren. Krantenkoppen als 'Voordracht Centr. Museum gaat aan vernieuwing voorbij' (22-4-1972), 'Troonrede' en 'Pruiken' ('Een van de eerste daden van dra. Janssens als museumdirecteur zal zijn zo vernemen wij, het inrichten van een verzameling oude pruiken' 6-5-1972) liegen er niet om.

Behalve deze weinig kiese campagne was daar ook de negatieve

houding van de afdeling Culturele Zaken (CZ) van de Gemeente. De chef van die afdeling, drs. B. Peiser, was uitgesproken voorstander van drs. W. Kotte als directeur van het CM. De heer Kotte was toen hoofd Hedendaagse Kunst Utrecht (HEDAKU). Beide heren zouden het, mede door de machtspositie die de chef CZ binnen de gemeente innam, mevrouw Janssens jarenlang uitermate lastig maken. In de eerste tien jaren van haar directeurschap had mevrouw Janssens te maken met niet minder dan zeven wethouders

Mevrouw Janssens en wethouder Pot bij het begin van de viering van het 150-jarig bestaan van het Centraal Museum in 1988.

JOS DE MEYERE

'cultuur', waarvan de ene nog minder geïnteresseerd was in het CM dan de andere: een situatie die uiteraard ten faveure van de chef CZ werkte.

Wellicht het zwaarste probleem was de erfenis van haar voorganger. Het personeelsbeleid was één groot debacle. HEDAKU, dat hierna nog aan de orde komt, was opgericht ten gevolge van wanbeleid op gebied van moderne en hedendaagse kunst binnen het CM.

HEDAKU

In 1974 werd in de Museumnota van de gemeente Utrecht expliciet de wens geuit om HEDAKU, dat in 1970 officieel was geopend, te integreren bij het CM. Door beide instituten werden stapels beleidsvisies, -voorname, etc., etc. geproduceerd. In augustus 1977 werd het conflict tussen HEDAKU en CM openbaar toen wethouder Hartekamp tijdens een raadscommissie voor culturele zaken op provocerende wijze een vertrouwelijke brief van mevrouw Janssens openbaar maakte. In haar schrijven maakte ze namelijk bezwaar dat het beleidsplan van HEDAKU in de bewuste raadsvergadering behandeld zou worden zonder dat het CM daar vooraf bij betrokken werd.

De controverse, die uitgroeide tot een uitermate nare affaire, zou zich nog jaren voortslepen, tot wethouder Pot daadwerkelijk de kluwen van knopen zou doorhakken. Per 1 januari 1990 werd HEDAKU gesloten, waarmee de integratie bij het CM een feit werd. Het college van B&W baseerde zijn besluit op het advies dat het had ingewonnen bij dr. S.H. Levie en dr. R.W.D. Oxenaar, directeurs van respectievelijk het Rijksmuseum te Amsterdam en het Rijksmuseum Kröller-Müller te Otterlo. Daarmee kwam een einde aan wat wethouder Pot 'het meest weerbarstige probleem' uit zijn jarenlange wethouderschap noemde.

Relaties

Toen mevrouw Janssens directeur werd van het CM was het haar niet onbekend dat er nogal wat mis was met wat tegenwoordig 'externe communicatie' heet. Van nabij had ze, om slechts één voorbeeld te noemen, de 'affaire Blankert' meegemaakt: een proces tussen conservator Albert Blankert en zijn directeur Houtzager betreffende auteursrechten. Het betekende niet alleen het vertrek van de erudiete kunsthistoricus (later dr.) Blankert uit het CM, maar tevens stapte toen diens promotor, de eminente hoogleraar dr. J.G. van Gelder op als lid van de museumcommissie. Het werd een definitieve breuk tussen CM en het Kunsthistorisch Instituut van de Utrechtse universiteit.

Mevrouw Janssens slaagde er in om de verbroken relationele banden weer te lijmen en bovendien zowel in binnen- als buitenland tal van nieuwe contacten aan te knopen. Internationaal gezien leidde dat tot intensieve samenwerking met onder meer het Wallraf-Richartz-Museum te Keulen en het Herzog Anton Ulrich-Museum te Braunschweig.

Ook in Utrecht werden, om dichtbij huis terug te keren, de banden weer aangehaald. Zo trok mevrouw Janssens al vrij kort na haar aanstelling twee nieuwe medewerkers aan die duidelijke banden met het Kunsthistorisch Instituut hadden: dr. Derk Snoep, wetenschappelijk medewerker bij professor Van Gelder, werd conservator van de historische afdeling en mevrouw drs. Hoos Blotkamp, echtgenote van dr. Carel Blotkamp (die toen wetenschappelijk medewerker moderne kunst bij het Kunsthistorisch Instituut was), werd hoofd educatieve afdeling van het CM. De heer Snoep werd later directeur van het Frans Hals Museum te Haarlem; mevrouw Blotkamp eerst hoofd afdeling beeldende kunsten en bouwkunst bij het Ministerie van Welzijn, Volksge-

zondheid en Cultuur, en later directeur van het Nederlands Filmmuseum te Amsterdam.

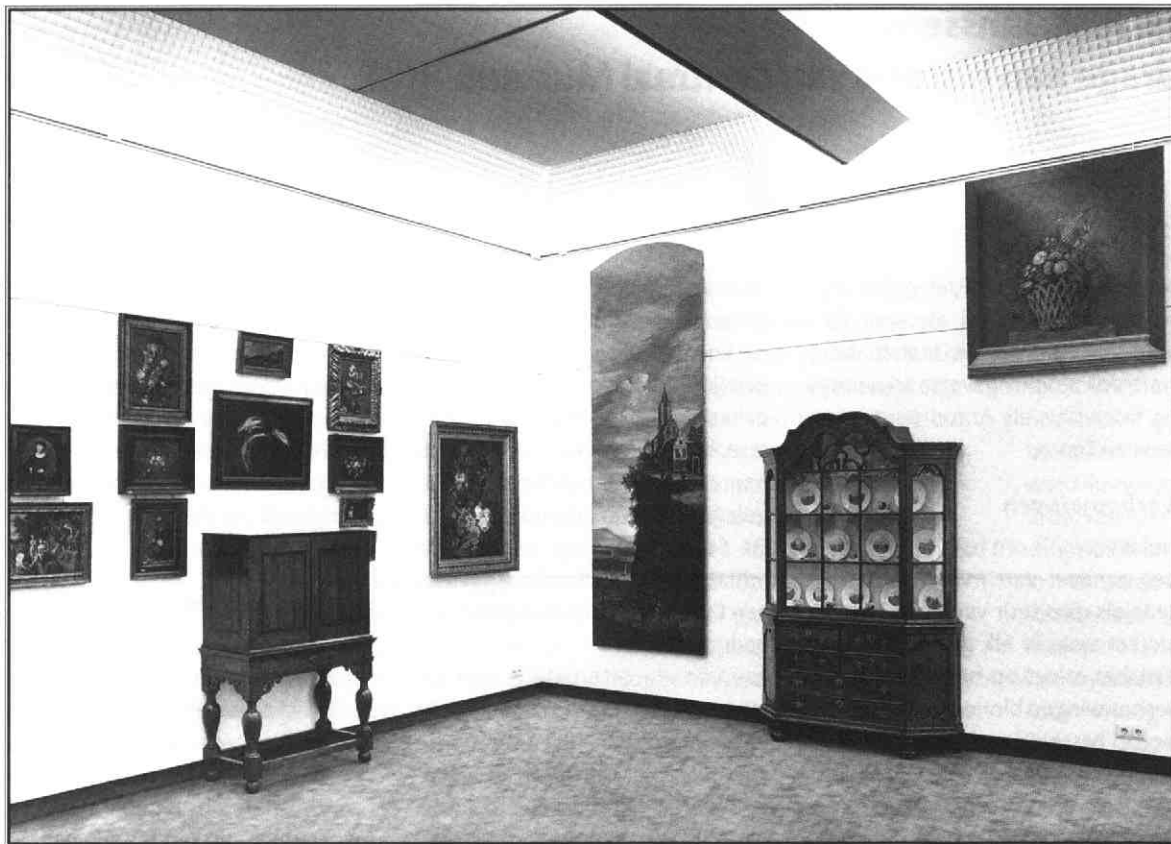
Dankzij haar integriteit, strategie en charme wist mevrouw Janssens een breed vertakt relationeel netwerk op te bouwen waardoor het Centraal Museum zowel in binnen- als in buitenland weer als bonafide partner meetelde.

Exposities

Mede dankzij goede relaties was het mogelijk een aantal spraakmakende exposities samen te stellen. Zo leverde de heer Blankert bijvoorbeeld het concept voor de tentoonstelling 'Nieuw Licht op de Gouden Eeuw', die in samenwerking met het Herzog Anton Ulrich-Museum te Braunschweig in 1986-1987 gerealiseerd werd.

De goede banden met het Kunsthistorisch Instituut lieten ook op tentoonstellingsgebied hun sporen na. Zo kwamen bijvoorbeeld in samenwerking met Carel Blotkamp en Frans Haks, die toen beiden aan dat instituut verbonden waren, tentoonstellingen tot stand als 'Peter Struycken' in 1974-1975 en 'Het nieuwe wereldbeeld - Het begin van de abstracte kunst in Nederland 1910-1925' in 1975. In samenwerking met professor Eddy de Jongh kwam de serie 'Een schilderij centraal' tot stand: een reeks van zes exposities waarin telkens een schilderij uit de collectie van het CM, daterend uit zes achtereenvolgende eeuwen en vervaardigd door Utrechtse kunstenaars, werd belicht.

Tot de hoogtepunten behoort een baanbrekende en tegelijk spectaculaire expositie als 'De kogel door de kerk?', die ter gelegenheid van de herdenking van de Unie van Utrecht in 1979 werd gehouden. Overigens leidden meerdere 'jubilea' tot opvallende tentoonstellingen. Zo bijvoorbeeld 'Landschap in Utrecht' in 1974 ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van Staatsbosbeheer en 'Dood en begraven' in 1980 naar aanleiding van het

Experimentele opstelling van de afdeling schilderijen, 1978.

150-jarig bestaan van algemene begraafplaatsen in Utrecht.

De lijst van tentoonstellingen die onder mevrouw Janssens werden gerealiseerd is zeer lang en respectabel. Haar expositiebeleid was goed doordacht en evenwichtig. Zowel oude als moderne en hedendaagse beelden de kunst en kunstnijverheid inclusief kostuums, evenals historie kwamen goed gedoseerd aan bod. Ook dat deel van de eigen collectie dat gewoonlijk in depots was ondergebracht, werd regelmatig op aardige en boeiende wijze gepresenteerd.

Het regelmatig geponeerde verwijt dat mevrouw Janssens voorbijging aan Utrechtse moderne en hedendaagse kunstenaars is volstrekt onjuist. Ten bewijze noem ik de exposities van de volgende Utrechters: Johan Uiterwaal (1973), Alain Teister (1975), Otto en Adya van Rees (1975), Charles Donker (1976), Sybold van Ravesteyn (1977-1978), Gerrit van 't Net (1979), Johan Miedema (1982), Tom Eyzenbach (1982), Erich Wichmann (1983), Janus de Winter (1986),

Gérard Grassère (1986) en Pieter d'Hont (1987).

Herinrichting

Mevrouw Janssens hechtte zeer veel belang aan de wijze van presenteren. Niet zo verwonderlijk dus dat alle collectie-afdelingen op geheel nieuwe wijze werden gepresenteerd.

Als eerste kwam de historische afdeling in 1975 in aanmerking voor herinrichting. In 1978 volgden de kostuumafdeling en de afdeling schilderijen. Sinds de eerste opstelling in de jaren '20 van de 20ste eeuw was de kostuumafdeling nooit ingrijpend gewijzigd en leidde een verborgen bestaan op zolder. Bij de herinrichting werd die afdeling verplaatst naar de begane grond.

De afdeling schilderijen werd niet op traditionele wijze gepresenteerd, maar in een experimentele opstelling onder de titel 'Spelen met de vaste collectie'. De schilderijen werden niet op de conventionele kunsthistorische wijze opgehangen - chronologisch en/of stilistisch - maar rond bepaalde

thema's. Bovendien werden de schilderijen gecombineerd met andere objecten uit de collectie. Het was voor het eerst dat in een Nederlands museum een dergelijke opzet daadwerkelijk in praktijk werd gebracht.

In 1981 volgde een enigszins vergelijkbaar project in de dependance van het CM, aan de Utrechtse Maliebaan. Onder de titel 'Een museum is meer' werd daar door alle afdelingen van het museum een presentatie gegeven van werkzaamheden 'achter de schermen'. Ook deze opzet was uniek in Nederland.

In 1982 volgde tenslotte de herinrichting van de afdeling kunstnijverheid.

Afgezien van deze presentaties waren er nog de projecten van de afdeling educatie. In nog sterkere mate maakten projecten als 'Wat is werkelijkheid?', 'Ruimte en perspectief' en 'Kijk maar, er staat niet wat er staat' de tongen los.

In geen Nederlands museum kreeg de presentatie in de jaren '70 en '80 van de 20ste eeuw zoveel aandacht als in het CM onder

Mevrouw drs. A.M. Janssens Kapitale bijdrage aan historie van Centraal Museum

mevrouw Janssens. Dat geldt zowel voor de inhoud als voor de vormgeving. Wat dit laatste betreft trok ze vormgevers van naam en faam aan als Anton Beeke en Jan van Toorn.

Verbouwingen

Het is moeilijk om te taxeren waar het aandeel van mevrouw Janssens als directeur van het CM het sterkst was. In elk geval was dat niet het minst op het gebied van verbouwingen binnen het CM. Het begon bescheiden, in 1973, met de verbouwing van de conciërge-woning tot verkoop- en koffiekamer. Spectaculair was de opening met de expositie van 'Eat-Art', letterlijk eetkunst. Die expositie, die georganiseerd werd in samenwerking met de Düsseldorfer kunstenaar Daniel Spoerri, begon in de hal van het museum, zette zich voort in de stijkkamers en eindigde in de nieuw geopende ruimte.

In 1974 werd het CM uitgebreid met de naast het museum gelegen pand 'De hoge stoep'. Daar kregen staf en administratie een onderkomen, terwijl een gedeelte van het gebouw tevens als depot werd gebruikt.

In 1977 verliet het Aartsbisshoppelijk Museum (thans Museum Het Catharijneconvent) het CM, waar het jarenlang gehuisvest was geweest in de bewaard gebleven vleugel van het voormalig Agnietenklooster en de Agnietenkapel. De vrijgekomen ruimten werden grondig verbouwd. Daarna werd het complete museumgebouw systematisch aangepakt. Als architect werd wijlen Mart van Schijndel aangetrokken. Hij was het ook die de voormalige, in zeer vervallen staat verkerende artilleriestallen verbouwde. In 1987 werden 'De stallen', zoals het complex

voortaan genoemd zou worden, geopend. Aansluitend bij De Stallen enerzijds en De Hoge Stoep anderzijds, creëerde Mart van Schijndel een aula, die hijzelf volkomen terecht als een hoogtepunt binnen zijn oeuvre beschouwde. Ter gelegenheid van de opening van De Stallen werd op gezamenlijk initiatief van de Utrechtse galeries een Kunstweekend in de Domstad georganiseerd.

Los van de uitbreiding met De Hoge Stoep en de ingrijpende verbouwing van het gehele museumcomplex, inclusief De Stallen, werden in 1978 onderhandelingen aangeknoopt met het College van Kerkvoogden van de Hervormde Gemeente. Doel was het medegebruik, althans voor een gedeelte, van de naast het CM gelegen Klaaskerk. Onder meer werd daar Middeleeuwse steensculptuur uit de collectie van het CM tentoongesteld.

Tot slot was er het wereldberoemde, uit 1924 daterende Rietveld-Schröderhuis. In 1983 aanvaardde de Utrechtse gemeenteraad het monument voor f 1,- per jaar erfpacht van de Stichting Rietveld-Schröderhuis; het beheer van het pand én van de archieven van architect Rietveld en mevrouw Schröder kwam in handen van het CM. Na restauratie werd het huis, dat op de Wereldlijst Monumenten staat, in april 1987 voor het publiek opengesteld.

In 1988 werd niet alleen het 150-jarig bestaan van het CM gevierd, maar tevens de herdenking van de 100ste geboortedag van Rietveld. Het CM organiseerde toen de expositie 'Het Rietveld Schröderarchief'. Tevens vond de presentatie plaats van de ontwerpen van een Rietveldmunt. Bovendien werd toen door het CM, in samenwer-

king met het Utrechts Nieuwsblad, de 'Rietveldlezing' ingesteld. Wat mevrouw Janssens als 'bouw-pastor' heeft gepresteerd, dwingt tot zeer groot respect en zelfs bewondering, zeer zeker wanneer men bedenkt dat externe steun en financiële middelen in die periode gering waren.

Museale taken

Aan een van de museale taken, namelijk exposeren, is hier reeds aandacht besteed. Tot de andere taken behoren: verzamelen, beschrijven, conserveren/restaureren, bestuderen en publiceren. Het is niet mogelijk om binnen het bestek van dit artikel in extenso in te gaan op al die aspecten. Wel kan gesteld worden dat mevrouw Janssens ook hieraan alle nodige aandacht besteedde, ondanks het feit dat dit voor 'de buitenwereld' niet altijd even spectaculair was.

De collectie van het CM is onder mevrouw Janssens aanzienlijk uitgebreid aan de hand van een weloverwogen en consequent verzamelbeleid waarbij alle afdelingen aan bod kwamen. Een van de meest bijzondere aanwinsten was 'Mercurius, Argus en Io', omstreeks 1594 geschilderd door de Utrechtse kunstenaar Abraham Bloemaert. De Utrechtse hoogleraar kunstgeschiedenis Peter Hecht noemde het de belangrijkste aankoop die sinds tien jaar op gebied van oude schilderkunst was gedaan door een Nederlands museum.

Wat de moderne beeldende kunst betreft werd een sterk accent gelegd op werk van 'vroege Nederlandse abstracten'. In geen ander museum werd daar aandacht aan besteed.

Van kapitale betekenis was het in 1979 in langdurig bruikleen krijgen van de collectie Van Baaren.